

Tadeusz Kołosowski

Sprawozdanie z sympozjum pt.:
"Judeochrześcijańskie elementy w
literaturze patrystycznej" w
Akademii Teologicznej Katolickiej w
Warszawie w dniu 16 października
1997 r.

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 5/1, 223-225

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z sympozjum pt. *Judeochrześcijańskie elementy w literaturze patrystycznej* w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w dniu 16 października 1997 r.

W dniu 16 października 1997 r. odbyło się sympozjum nt. *Judeochrześcijańskie elementy w literaturze patrystycznej*. Organizatorem sympozjum była specjalność historii literatury wczesnochrześcijańskiej Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK. Otwarcia obrad dokonał Dziekan Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski. Wprowadzenia w problematykę obrad dokonał ks. prof. dr hab. Emil Stanuła (ATK), a następnie przekazał przewodniczenie obradom ks. prof. dr hab. Markowi Starowieyskiemu.

Pierwszy referat pt. *Judeochrześcijaństwo – zagadnienie definicji i źródeł* wygłosił ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor. Mówca wskazał po pierwsze na kryteria według których próbuje się zdefiniować zjawisko judeochrześcijaństwa. Są to kryteria genetyczno-etniczne, obserwacji (stosunek do zachowywania Prawa Mojżeszowego), stopnia przyjmowania żydowskiej myśli teologicznej. Żadne z tych kryteriów nie wydaje się być wyczerpującym dla zdefiniowania judaizmu. Referent przedstawił definicje sformułowane przez wielu różnych badaczy, które różnią się między sobą, a także biorą pod uwagę jedne kryteria, a odrzucają inne. W świetle badań różnych uczonych judeochrześcijaństwo jawi się jako zjawiska o różnych postaciach. Z kolei Autor wskazał na cechy judeochrześcijaństwa, wśród których wyliczył: czystość kultyczna, odrzucenie pism św. Pawła Apostoła, oraz odrzucenie chrystologii i nauki trynitarniej. W końcowej części referatu omówiono źródła judeochrześcijaństwa. Wskazano wśród nich apokryfy Nowego Testamentu, *Pseudoklementyny*, pisma św. Justyna, *Pasterza Hermasa*, *List Pseudo-Barnaby*, *Didache*, *Tradycje prezbiterów* oraz pisma elkazaitów.

Ks. dr Stanisław Strękowski wygłosił referat pt. *Literatura judeochrześcijańska*. Mówca literaturę judeochrześcijańską przedstawił według dwu kryteriów. Według pierwszego z nich, kryterium chronologicznego referent podzielił tę literaturę na trzy okresy: do 70 r. czyli do zburzenia Jerozolimy, między rokiem 70 a 135, czyli do upadku powstania Bar Kochby i wreszcie od 135 r. do końca epoki patrystycznej. Z kolei omówił literaturę judeochrześcijańską według kryterium gatunków literackich koncentrując uwagę przede wszystkim na elementach charakteryzujących apokaliptykę. W końcowej części wystąpienia Mówca wskazał na kluczowe terminy w literaturze judeochrześcijańskiej oraz na panujące w niej tendencje. Omówił głównie terminologię chrystologiczną, terminy z życia moralnego i sakramentalnego oraz terminologię eschatologiczną.

Kontrowersje wokół Apokalipsy św. Jana przedstawił ks. prof. dr hab. Henryk Pietras w referacie *Starożytne spory wokół apokalipsy kanonicznej*. Mówca przedstawił rys historyczny poglądów na autorstwo *Apokalipsy* i kanoniczność tej księgi. Wskazał, że do kontrowersji na temat kanoniczności i autorstwa *Apokalipsy* doszło po śmierci Orygenesza za czasów Dionizego Aleksandryjskiego. Wówczas pojawił się pogląd, że *Apokalipsa* nie jest ani pismem św. Jana, ani w ogóle *Apokalipsa*, lecz „kłamliwymi opowieściami”. Za jej autora uznawano wówczas Cerynta Sam Dionizy Aleksandryjski uznawał *Apokalipsę*, choć mówił o niej jako o księdze trudnej do zrozumienia. Nie przeczył, że pochodzi ona od Jana, choć było mu trudno uznać, że był to Apostoł. *Apokalipsa* bowiem nie przywiązuje wagi do charakterystycznych i ważnych pojęć Ewangelii według św. Jana np. „światło”. Dionizy Aleksandryjski oddziela ponadto

sprawę autorstwa *Apokalipsy* od jej natchnienia. Prelegent wskazał także na przyczyny owych wątpliwości wokół ostatniej księgi Pisma świętego. Była nią przede wszystkim rosnąca awersja do egzegezy allegorycznej. Z cytowania *Apokalipsy* zrezygnowali szczególnie przedstawiciele egzegetycznej szkoły antiocheńskiej. Stąd akceptacja lub odrzucenie *Apokalipsy* św. Jana zależała od sposobu egzegezy uprawianej w danym środowisku. *Apokalipsę* odrzucali przede wszystkim Ojcowie greccy. Dopiero w VI w. pojawił się tam pierwszy Komentarz do *Apokalipsy*.

Po powyższych trzech referatach nastąpiła dyskusja Ks. dr Jan Słomka przedstawił problem, czy nie lepiej byłoby potraktować judeochrześcijaństwo jako stan pierwotny, a badania prowadzić dopiero nad pierwszymi objawami myśli z po za tego obszaru. Wątpliwość co do tego wyraził w odpowiedzi ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor. Postawił pytanie, czy chrześcijaństwo kiedykolwiek przestało być judeochrześcijańskie. Przyjęcie tak szerokiego ujęcia utrudniałoby badania nad judeochrześcijaństwem. Lepszą rzeczą wydaje się wyodrębnianie judeochrześcijaństwa z chrześcijaństwa jako pojęcia zawężonego. Prof. dr hab. Jerzy Wojtczak przedstawił, że charakterystyczny dla literatury judeochrześcijańskiej motyw dwóch dróg życia występuje już w filozofii pitagorejskiej, a później także w literaturze greckiej. W odpowiedzi ks. dr Stanisław Strękowski stwierdził, że judaizm przeniknięty był myślą hellenistyczną, mogły więc do niego przeniknąć i te wątki. Ks. prof. dr hab. Emil Stanuła stwierdził, że pewne pojęcia judeochrześcijańskie zostały zhelenizowane. Ks. prof. dr hab. Henryk Pietras zwrócił uwagę, że Jean Danielou w swoich badaniach nad judeochrześcijaństwem odrzuca Filona Aleksandryjskiego, co wydaje się zbyt radykalnym posunięciem, ponieważ z drugiej strony także Danielou analizuje pojęcia judeochrześcijaństwa, które mają charakter hellenistyczny. Zauważył ponadto, że nie da się dzisiaj wyodrębnić elementów czysto judeochrześcijańskich, gdyż łączą się one z innymi, np. gnostycyckimi. Na zakończenie dyskusji ks. dr Franciszek Szulc odniósł się do problemu definicji judeochrześcijaństwa. Zasugerował, że wielką rolę w próbie jak najpełniejszego zdefiniowania judeochrześcijaństwa może odegrać porównanie myśli semickiej i greckiej, zwłaszcza pojęć i języka.

W sesji popołudniowej jako pierwszy zabrał głos ks. dr Tomasz Skibiński, który przedstawił referat nt. *Judeochrześcijańskie techniki egzegetyczne na podstawie „Listu Pseudobarnaby”*. Referent dokonał analizy wybranych fragmentów *Listu Pseudobarnaby* pod kątem technik egzegetycznych stosowanych w judaizmie. Na podstawie dokonanej analizy wysunął wniosek, że autor *Listu Pseudobarnaby* wykorzystał elementy egzegezy wprowadzone przez judaizm, zwłaszcza parafrazy Starego Testamentu z elementami interpretacyjnymi mającymi charakter żydowskich midrasz i haggad.

Ks. dr Norbert Widok przedstawił referat pt. *Ignacy z Antiochii – pisarz judeochrześcijański*. Na wstępie Mówca przedstawił sprawę obecności Żydów w Antiochii i problem stosunków w tym mieście pomiędzy judeochrześcijanami a chrześcijanami pochodzącymi z pogaństwa, które były skomplikowane, a często złe. Z kolei Referent przedstawił elementy judeochrześcijańskie w listach św. Ignacego z Antiochii, a także stosunek Ignacego do judeochrześcijaństwa oraz chrześcijan pochodzących z żydostwa. Stosunek ten wyraża się w takich pojęciach znajdujących się w Listach Ignacego jak: „obce nauki, stare baśnie, stary porządek rzeczy”. Ignacy zdecydowanie akceptuje zbawcze zasługi Jezusa Chrystusa, a piętnuje tych, którzy żyją według Prawa Mojżeszowego. Judaizm to kwaśny zaczyn, który powinien być porzucony przez chrześcijaństwo. Jakkolwiek Ignacy nie był pisarzem judeochrześcijańskim, to jednak w jego listach znaleźć można wątki judeochrześcijańskie. Chociaż nie są to elementy liczne, to jednak Ignacy mieści się wśród świadków tradycji judeochrześcijańskiej.

Ks. dr Jan Słomka przedstawił referat pt. *Wpływ Starego Testamentu na rozumienie Eucharystii w okresie Ojców Apostolskich*. Referent postawił sobie pytanie, jakie źródła oprócz Nowego Testamentu kształtowały rozumienie i praktykę Eucharystii. Autor omówił trzy dzieła Ojców Apostolskich, mianowicie *List do Koryntian* Klemensa

Rzymskiego, *Listy* Ignacego Antiocheńskiego oraz *Didache*. Na podstawie analizy odpowiednich fragmentów powyższych pism Autor doszedł do wniosku, że w poglądach Ojców Apostolskich na Eucharystię zauważa się przejście z liturgii domowej do ofiarniczo-świątynnej.

Dyskusję w sesji popołudniowej zdominowały dwa tematy: kwestia wykorzystywania tekstu Starego Testamentu przez Ojców Kościoła i liturgia eucharystyczna w Kościele pierwotnym. Dr Michał Wojciechowski wyraził wątpliwość, czy Ojcowie Apostolscy korzystali w rzeczywistości z targumów czy midrasz, czy też wykorzystywali tekst, który nie wszedł do wersji masoreckiej Starego Testamentu? Postawił także problem na ile nauczanie Klemensa Rzymskiego na temat Eucharystii jest odbiciem Starego Testamentu, a na ile Listu do Hebrajczyków? Ks. dr Tomasz Skibiński zauważał, że jego zdaniem, przynajmniej co do techniki egzegezy można w przypadku Ojców Apostolskich mówić o posługiwaniu się targumami. Raczej marginalną wydaje mu się sprawa, z jakiego tekstu dany Ojciec Kościoła korzystał. Odnośnie do liturgii eucharystycznej ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor zauważył, że modlitwy eucharystyczne znajdujące się w *Didache* (rozdziały 9 i 10) są w innej kolejności niż modlitwy podczas Eucharystii obecnie. Najpierw bowiem ma miejsce modlitwa za kielich, a dopiero następnie za chleb. Stąd zauważa, że modlitwy te mogą być ogólnymi modlitwami dziękczynnymi i mówienie w tym kontekście o Eucharystii jest nieporozumieniem. W odpowiedzi ks. dr Jan Słomka przyznał, że hymny znajdujące się w *Didache* zapewne pochodzą z modlitw żydowskich. Trudno jest jednak w sposób ścisły stwierdzić, na ile posiadają one charakter modlitw eucharystycznych. Delikatne jednak, bez ostatecznych rozstrzygnięć podchodzenie do tych tekstów pozwala uchwycić linie rozwoju liturgii eucharystycznej. Ks. prof. dr hab. Henryk Pietras stwierdził, że nie ma pewności, czy pierwsi chrześcijanie używali podczas Eucharystii słów Chrystusa z Ostatniej Wieczerzy, czyli anamnezy. Ks. prof. dr hab. Emil Stanuła wskazał natomiast, że każda modlitwa eucharystyczna zawierała element epiklezy, wzywania Ducha Świętego. Spotykamy natomiast modlitwy eucharystyczne, które nie zawierały anamnezy.

Ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski dokonując podsumowania wygłoszonych referatów i przeprowadzonych dyskusji powiedział między innymi, że wskazują one na bogactwo myśli judeochrześcijańskiej, a późniejsze chrześcijaństwo straciło wiele z tych wartości, jakie judeochrześcijaństwo wniosło.

Ks. Tadeusz Kołosowski SDB

SPRAWOZDANIE
z dziewiątego polsko-niemieckiego sympozjum
na temat nowego porządku gospodarczego i systemu społecznego
Fundamenty jedności Europy
w dniach 28 – 29 IV 1997 r. w Warszawie

W dniach 28 – 29 kwietnia 1997 r. w Warszawie miało miejsce IX polsko-niemieckie sympozjum naukowe pt. *Fundamenty jedności Europy*. Inicjatorem i organizatorem tegoż, jak również wszystkich poprzednich była Fundacja Akademii Teologii Katolickiej, korzystająca ze wsparcia Fundacji Konrada Adenauera w Polsce.

Sympozjum uświetniły dwa znaczące wydarzenia, a mianowicie: nadanie doktoratu *honoris causa* biskupowi Moguncji i Przewodniczącemu Niemieckiej Konferencji Biskupów Karlowi Lehmannowi oraz oficjalna inauguracja projektu badawczo-dydaktycznego pracowników naukowych Sekcji Chrześcijańskich Nauk Społecznych ATK pod nazwą Studium Generale Europa.